

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук
Кафедра психології

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Психологія особистості»

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ
СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ»**

Виконала: студентка 2 курсу

Групи: С-9-24-Б1ПС(4,0д)-1

Спеціальності: 053 «Психологія»

Петренко Анна Максимівна

Керівник: к. психол. н.,

доцент кафедри психології

Коняєва Лілія

Дмитрівна

Результат _____; дата _____

Перевірив _____

(Підпис) ПІБ викладача

Київ 2026

Зміст

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	6
1.1 Поняття про комунікацію та комунікативні вміння особистості.....	6
1.2 Структура комунікативних вмінь особистості.....	11
1.3 Комунікативна компетентність студентів-психологів як важлива складова їх майбутньої професійної діяльності.....	17
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	23
2.1. Організація та методи дослідження комунікативних умінь студентів-психологів.....	23
2.2. Аналіз результатів дослідження особливостей комунікативних умінь студентів-психологів.....	27
Висновки до другого розділу.....	33
ВИСНОВОК.....	34
Список використаних джерел.....	38
Додаток А.....	40
Додаток Б.....	44

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному суспільстві особливого значення набуває проблема ефективної комунікації між людьми. Навички комунікації є невід'ємною складовою успішної професійної діяльності, а для психолога вони мають ключове значення. Ефективна взаємодія з іншими людьми, здатність відчувати стан співрозмовника, встановлювати контакт, адекватно сприймати інформацію, проявляти емпатію та будувати конструктивний діалог є необхідними умовами професійної діяльності психолога. Саме завдяки розвиненим комунікативним умінням психолог може краще зрозуміти потреби людини, визначити її емоційний стан та надати відповідну психологічну допомогу. Тому формування і розвиток цих умінь є важливим завданням у процесі підготовки майбутніх фахівців у галузі психології.

Під час навчання в університеті формуються професійні здібності майбутніх спеціалістів. У студентському віці відбувається активне формування особистості, розвиваються соціальні навички, покращуються здатності до спілкування та створюються основи професійного розвитку. Для студентів-психологів розвиток комунікативних умінь особливо важливий, оскільки їх майбутня робота безпосередньо пов'язана з взаємодією між людьми, наданням консультацій та психологічною підтримкою. У процесі навчання майбутні психологи не лише отримують теоретичні знання, але й поступово формують практичні навички ефективного спілкування, які включають уміння слухати, зрозуміти співрозмовника, проявляти емпатію та коректно висловлювати власні думки. Важливою складовою комунікативної компетентності є здатність встановлювати довірливий контакт із різними людьми, враховувати їх індивідуальні особливості, емоційний стан та життєвий досвід. Крім того, розвиток комунікативних умінь сприяє формуванню професійної етики психолога, толерантності, відкритості до діалогу та здатності конструктивно вирішувати міжособистісні конфлікти. Саме в студентський період закладаються основи професійної ідентичності майбутнього спеціаліста, а

також формуються навички, які в подальшому визначатимуть ефективність його професійної діяльності. Тому питання розвитку комунікативних умінь студентів-психологів є важливим аспектом їх підготовки у вищому навчальному закладі.

Проблему комунікативних умінь особистості досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: В. О. Семиченко, І. Д. Бех, Т. Вольфовська, Д.Ю. Гнезділов, Л.Е. Орбан-Лембрик, В.В. Рибалко, С. Г. Денисюк, Т. С. Єжижанська, М. П. Осадча, а також Р. Кеттелл, Л. Терстоун, Ч. Спірмен, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Берн та ін. Вони описували психологічні механізми спілкування, формування комунікативної компетентності та взаємодію між людьми. А особливості комунікативної компетентності майбутніх фахівців вивчали К. Галацин, А. Хом'як, К. Малашевська, зокрема студентів-психологів Н. Завіниченко, С. Шевченко, Н. Фалько та ін.

Але питання особливостей комунікативних умінь студентів-психологів потребує подальшого вивчення. Актуальність цієї теми викликана важливістю розвитку комунікативних умінь майбутніх психологів, оскільки саме ці вміння забезпечують встановлення довірливих стосунків з клієнтами та сприяють успішності їх подальшої професійної діяльності. Саме тому формування таких умінь під час навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі психології.

Об'єктом дослідження є комунікативні вміння особистості.

Предмет дослідження є особливості комунікативних умінь студентів-психологів.

Мета роботи – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити особливості комунікативних умінь студентів-психологів.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу наукової літератури визначити зміст комунікативних умінь особистості та особливості комунікативної компетентності студентів-психологів як важливої складової їх майбутньої професійної діяльності.

2. **Емпіричним шляхом виявити особливості комунікативних вмінь студентів-психологів та характер взаємозв'язків між ними.**

Для реалізації мети і завдань у курсовій роботі були використані такі **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз, узагальнення та систематизація даних літературних джерел з досліджуваної проблеми;
- емпіричні: психологічне тестування з використанням наступних методик: методики діагностики рівня емпатійних здібностей В.В. Бойка, діагностики самоконтролю в спілкуванні М. Снайдера та методики діагностики комунікативних та організаторських схильностей (КОС-2);
- математико-статистична обробка та якісна інтерпретація отриманих даних.

Експериментальна база досліджень.

Емпіричне дослідження було проведене у квітні 2026 року в онлайн-форматі за допомогою сервісу Google Forms. У дослідженні взяли участь 15 студентів спеціальності «Психологія» віком від 18 до 22 років. Для збору емпіричних даних було використано психодіагностичні методики, спрямовані на вивчення емпатійних здібностей, самоконтролю у спілкуванні та комунікативно-організаторських схильностей респондентів.

Структура курсової роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел (23 найменувань) та 2 додатків. Загальний обсяг роботи складає 36 сторінки, з них 30 сторінок основного тексту. Робота містить 3 таблиці та 3 рисунки

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

1.1 Поняття про комунікацію та комунікативні вміння особистості

У сучасному суспільстві спілкування виступає необхідною умовою існування людини, її соціалізації та професійної реалізації. Людина живе серед інших людей, вступає з ними у взаємодію, будує стосунки, навчається, працює, вирішує життєві проблеми — і все це відбувається через комунікацію. Саме тому проблема комунікації посідає важливе місце у психології, педагогіці, соціології та інших гуманітарних науках. Аналіз наукових праць свідчить, що інтерес до цієї проблематики постійно зростає, що пов'язано зі змінами в суспільстві, розвитком інформаційних технологій та підвищенням ролі міжособистісної взаємодії у професійній діяльності.

Проблема заслуговує на особливу увагу ще й тому, що у науковій літературі відсутнє єдине визначення поняття «комунікація». Різні дослідники акцентують увагу на окремих аспектах цього явища, що свідчить про його складність і багатогранність. С. Г. Денисюк визначає комунікацію як процес обміну інформацією між людьми, який забезпечує взаєморозуміння та координацію їхньої діяльності [6]. Таке трактування підкреслює інформаційний аспект взаємодії.

Разом з тим у психології комунікацію розглядають ширше — як форму соціальної взаємодії. У навчальному посібнику «Психологія спілкування» за редакцією Л. О. Савенкової зазначається, що спілкування охоплює не лише передачу інформації, а й формування взаємин, взаємний вплив і організацію спільної діяльності [19]. У цьому контексті комунікація виступає складовою процесу спілкування, пов'язаною передусім з обміном повідомленнями та смислами.

Можна сказати про рівень сформованості комунікативних умінь у студентському віці, він може варіюватися залежно від індивідуально-психологічних особливостей особистості, досвіду міжособистісної взаємодії та умов навчання. У психологічних дослідженнях виділяють декілька рівнів розвитку комунікативних умінь: низький, середній та високий.

Низький рівень характеризується труднощами у встановленні контакту з іншими людьми, підвищеною невпевненістю у процесі спілкування, униканням соціальних ситуацій та недостатньою сформованістю навичок активного слухання. Студенти з таким рівнем часто відчують дискомфорт у ситуаціях необхідності публічного висловлювання або взаємодії з незнайомими людьми.

Середній рівень розвитку комунікативних умінь є найбільш поширеним серед студентської молоді. Він характеризується достатньою адаптивністю у спілкуванні, здатністю підтримувати контакт у звичних ситуаціях, однак водночас певною залежністю від зовнішніх умов та емоційного стану. Такі студенти можуть ефективно взаємодіяти в навчальному середовищі, але іноді відчують труднощі у складних або конфліктних комунікативних ситуаціях.

Високий рівень передбачає сформовану комунікативну компетентність, гнучкість у спілкуванні, розвинену емпатійність, здатність швидко орієнтуватися у соціальній ситуації та ефективно впливати на процес взаємодії. Такі студенти зазвичай легко встановлюють контакти, проявляють ініціативу у спілкуванні та здатні до конструктивного вирішення комунікативних труднощів.

Питання співвідношення понять «комунікація» і «спілкування» привертає увагу багатьох дослідників. І. Д. Ярощук зазначає, що комунікація здебільшого розглядається як процес передачі інформації, тоді як спілкування є більш широким поняттям і включає емоційні, перцептивні та поведінкові аспекти взаємодії [21]. Таким чином, комунікація виступає важливою складовою міжособистісного спілкування.

У психології спілкування підкреслюється, що комунікація має соціальну природу. Вона формується у процесі взаємодії людей, залежить від культурного контексту, соціальних норм і ролей. Л. Г. Кайдалова та Л. В. Пляка наголошують, що спілкування є необхідною умовою розвитку особистості, оскільки саме у взаємодії з іншими людьми людина засвоює соціальний досвід і формує власну систему цінностей [11].

Необхідно зазначити, що комунікація виконує низку важливих функцій. До основних з них дослідники відносять інформаційну, регулятивну, емоційну та соціалізуючу. Інформаційна функція полягає у передачі знань і досвіду; регулятивна — у координації спільної діяльності; емоційна — у вираженні почуттів і формуванні взаємин; соціалізуюча — у засвоєнні соціальних норм і ролей.

У зв'язку з цим стає очевидним, що ефективність комунікації значною мірою залежить від рівня розвитку комунікативних умінь особистості. Саме вони забезпечують здатність людини налагоджувати контакти, розуміти співрозмовника та досягати взаєморозуміння.

Поняття «комунікативні вміння» активно розробляється у сучасній психології. А. С. Зінорук визначає їх як здатність людини ефективно здійснювати міжособистісну взаємодію, адекватно передавати інформацію, слухати співрозмовника та регулювати власну поведінку у процесі спілкування [10]. Це визначення підкреслює діяльнісний характер комунікативних умінь.

Подібної позиції дотримується З. М. Гоменюк, яка вважає, що комунікативні вміння є важливою умовою успішної професійної діяльності та включають здатність вести діалог, переконувати, аргументувати власну позицію і вирішувати конфлікти [5].

Дослідники підкреслюють, що комунікативні вміння формуються у процесі соціалізації. Людина поступово опановує мовлення, вчиться слухати інших, розуміти невербальні сигнали, регулювати власні емоції у спілкуванні. Важливу роль у цьому процесі відіграє освіта. Н. Ю. Бутенко зазначає, що комунікативні процеси є ключовими у навчанні, оскільки саме через взаємодію передаються знання та формуються професійні компетентності [1].

Ефективне спілкування неможливе без розвитку емоційної сфери особистості. Д. Ю. Гнезділов підкреслює роль емпатії — здатності розуміти

емоційний стан іншої людини та співпереживати їй [4]. Розвинена емпатія сприяє формуванню довірливих стосунків і підвищує ефективність взаємодії.

Важливим аспектом комунікації є дотримання етичних норм. У курсі лекцій з етики ділового спілкування Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка, М. П. Лукашевич та І. Б. Осечинська підкреслюють значення культури мовлення, поваги до співрозмовника та толерантності [7]. Етична складова спілкування особливо важлива у професійній діяльності.

Т. Вольфовська зазначає, що комунікативна компетентність є передумовою досягнення життєвих цілей і професійної самореалізації молоді [2]. Це пояснюється тим, що успіх у більшості професій залежить від здатності ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

Важливим також є дослідження Н. Б. Завіниченко, яка розглядає комунікативну компетентність як інтегративне утворення, яке включає знання, уміння, навички та особистісні якості [9]. На думку дослідниці, комунікативні вміння формуються у процесі професійної підготовки та практичної діяльності.

Окрім того, К. О. Малашевська підкреслює її функціональний характер і зв'язок з професійною діяльністю [16].

Слід також зауважити, що І. Г. Максименко підкреслює важливість формування комунікативної компетентності у студентів як необхідної умови їх професійного розвитку [15].

У сучасних дослідженнях підкреслюється роль комунікативної культури. К. Галацин та А. Хом'як зазначають, що комунікативна культура майбутнього фахівця є важливою складовою його професійної підготовки та включає систему цінностей, норм і правил взаємодії [3].

Дослідження С. В. Шевченка та Н. М. Фалько показують, що для майбутніх психологів комунікативні вміння мають особливе значення, оскільки

їхня професійна діяльність безпосередньо пов'язана з міжособистісною взаємодією [23].

Узагальнення наукових підходів дає змогу розглядати комунікацію як складний соціально-психологічний процес, у якому поєднуються інформаційний, регулятивний та особистісно-емоційний компоненти. У цьому контексті комунікативні вміння виступають не просто технічним інструментом взаємодії, а внутрішньою якістю особистості, що визначає спосіб її включення у соціальні зв'язки та характер поведінки у різних ситуаціях. Їх розвиток відбувається нерівномірно і залежить від багатьох чинників, серед яких важливе місце займають індивідуальний досвід, особливості виховання та активність самої особистості у процесі спілкування.

Необхідно підкреслити, що формування комунікативних умінь має практичний вимір і проявляється у здатності людини ефективно діяти в умовах реальної взаємодії. Для студентів-психологів це набуває особливого значення, оскільки їхня майбутня професійна діяльність пов'язана з постійним контактом з іншими людьми, необхідністю швидко орієнтуватися у міжособистісних ситуаціях та коректно реагувати на емоційні прояви співрозмовника. У зв'язку з цим розвиток комунікативних умінь можна розглядати як один із ключових напрямів професійної підготовки, що забезпечує поступовий перехід від навчальної діяльності до реальної психологічної практики.

1.2 Структура комунікативних умінь особистості

Комунікативні вміння особистості є складним психологічним утворенням, яке забезпечує ефективність міжособистісної взаємодії та визначає успішність людини у різних сферах життя. У сучасній психології ці вміння розглядаються не як окремі ізольовані навички, а як цілісна система взаємопов'язаних

компонентів, що включає когнітивні, емоційні та поведінкові складові. Аналіз наукових джерел свідчить, що структура комунікативних вмінь є багаторівневою і відображає складність самого процесу спілкування.

У працях дослідників підкреслюється, що комунікативні вміння формуються у процесі соціальної взаємодії та навчання, а їх розвиток безпосередньо впливає на якість спілкування. Зокрема, С. Г. Денисюк зазначає, що комунікація як процес обміну інформацією передбачає наявність у людини певних умінь, які забезпечують розуміння, передачу та інтерпретацію повідомлень [6]. Саме ці вміння і становлять основу комунікативної компетентності.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити кілька основних підходів до розуміння структури комунікативних вмінь. Найпоширенішим є підхід, відповідно до якого вони включають когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий, перцептивний та рефлексивний компоненти. Така структура дозволяє розглядати комунікативні вміння як цілісну систему, у якій кожен елемент виконує свою функцію, але водночас взаємодіє з іншими.

Перш за все слід підкреслити значення когнітивного компонента. Він пов'язаний із знаннями людини про правила спілкування, мовні норми, способи передачі інформації та особливості міжособистісної взаємодії. Л. О. Савенкова та співавтори зазначають, що ефективне спілкування неможливе без розуміння його закономірностей і структурних особливостей [19]. До когнітивного компонента також відноситься здатність аналізувати ситуацію спілкування, прогнозувати поведінку співрозмовника та обирати відповідні стратегії взаємодії.

Слід також зауважити, що когнітивний компонент не обмежується лише теоретичними знаннями про спілкування. У реальних комунікативних ситуаціях він проявляється у здатності швидко орієнтуватися в новій інформації, правильно інтерпретувати зміст висловлювань співрозмовника та враховувати

контекст взаємодії. Особливо це важливо у студентському середовищі, де комунікація часто відбувається в умовах навчальних дискусій, групових завдань і професійного навчання. Саме тут поступово формується вміння не лише «знати, як спілкуватися», а й застосовувати ці знання в різних умовах, що є ознакою більш зрілої комунікативної поведінки.

Разом з тим важливо зазначити, що знання самі по собі не забезпечують ефективної комунікації. Вони мають бути доповнені емоційно-ціннісним компонентом, який визначає ставлення людини до процесу спілкування та до співрозмовника. У цьому контексті Д. Ю. Гнезділов підкреслює значення емпатії як здатності розуміти емоційний стан іншої людини та співпереживати їй [4]. Емпатійність сприяє встановленню довірливих стосунків і підвищує ефективність взаємодії.

Емоційно-ціннісний компонент також включає комунікативну мотивацію, тобто бажання вступати у взаємодію з іншими людьми, інтерес до спілкування та позитивне ставлення до партнера. Т. Вольфовська зазначає, що саме мотиваційна складова комунікативної компетентності є однією з передумов досягнення життєвих цілей особистості [2].

Також важливо враховувати, що емоційно-ціннісний компонент може як сприяти, так і ускладнювати процес спілкування. Наприклад, надмірна емоційна включеність іноді призводить до втрати дистанції у взаємодії, тоді як недостатня емоційна чутливість ускладнює розуміння партнера. Тому у структурі комунікативних вмінь важливим є баланс між емоційною відкритістю та здатністю до саморегуляції. Саме ця рівновага дозволяє будувати стабільні міжособистісні контакти та уникати емоційного виснаження у процесі інтенсивного спілкування.

Не менш важливим є поведінковий або операційний компонент, який відображає практичну сторону комунікативних вмінь. Він включає вербальні та невербальні засоби спілкування, вміння вести діалог, ставити запитання,

аргументувати власну позицію, слухати співрозмовника та адекватно реагувати на його висловлювання.

А. С. Зінорук визначає комунікативні вміння саме як систему практичних дій, спрямованих на ефективну взаємодію з іншими людьми [10]. З цієї точки зору поведінковий компонент є центральним, оскільки саме через нього реалізуються всі інші складові структури.

На практичному рівні поведінковий компонент також пов'язаний із рівнем сформованості соціальних навичок, які дозволяють людині адаптуватися до різних типів співрозмовників. У процесі навчання ці вміння поступово ускладнюються: від базових форм ввічливого спілкування до складних професійних комунікативних стратегій, які включають переконання, аргументацію та ведення діалогу у конфліктних ситуаціях. Саме тому розвиток цього компонента часто розглядається як один із ключових індикаторів готовності особистості до професійної діяльності в соціальних сферах.

У працях З. М. Гоменюк підкреслюється, що комунікативні вміння включають здатність вести переговори, переконувати, вирішувати конфліктні ситуації та будувати партнерські відносини [5]. Це свідчить про те, що поведінковий компонент має безпосередній зв'язок із професійною діяльністю людини.

Звертає на себе увагу також перцептивний компонент комунікативних вмінь, який пов'язаний із сприйняттям і розумінням партнера по спілкуванню. Він включає здатність розпізнавати емоційні стани, інтерпретувати невербальні сигнали, розуміти мотиви та наміри іншої людини.

Л. Г. Кайдалова та Л. В. Пляка зазначають, що ефективне спілкування передбачає правильне розуміння співрозмовника, що неможливо без розвиненої перцепції [11].

Перцептивний компонент в основному залежить від життєвого досвіду особистості. Люди, які мають ширший досвід соціальної взаємодії, як правило,

краще розпізнають невербальні сигнали та тонкощі поведінки інших. У студентів цей компонент активно формується під час групової роботи, практичних занять і міжособистісного спілкування в навчальному середовищі. Саме тому розвиток перцептивних умінь часто відбувається поступово і нерівномірно, залежно від активності участі у соціальних ситуаціях.

Окреме місце у структурі комунікативних вмінь займає рефлексивний компонент. Він передбачає здатність людини аналізувати власну поведінку у процесі спілкування, оцінювати її ефективність та за необхідності коригувати.

У дослідженнях М. Д. Прищака підкреслюється, що комунікативність як властивість особистості передбачає усвідомлення власної ролі у процесі взаємодії та здатність до самоаналізу [18]. Рефлексія дозволяє людині вдосконалювати свої комунікативні стратегії та підвищувати рівень ефективності спілкування.

Важливо звернути увагу на те, що у сучасних дослідженнях структура комунікативних вмінь часто розглядається у зв'язку з поняттям комунікативної компетентності. Н. Б. Завіниченко зазначає, що комунікативна компетентність майбутнього психолога включає знання, уміння, навички та особистісні якості, які забезпечують ефективну професійну взаємодію [9].

К. О. Малашевська підкреслює, що структура комунікативної компетентності має функціональний характер і визначається вимогами професійної діяльності [16]. І. Г. Максименко також наголошує, що формування комунікативних умінь є важливою складовою підготовки фахівців у системі вищої освіти [15].

У контексті професійної діяльності особливе значення має комунікативна культура. К. Галацин та А. Хом'як зазначають, що вона включає систему норм, цінностей і правил, які регулюють поведінку людини у процесі спілкування [3]. Це дозволяє говорити про те, що структура комунікативних вмінь не

обмежується лише психологічними характеристиками, а має також соціокультурний вимір.

Слід також зауважити, що розвиток комунікативних вмінь тісно пов'язаний із професійною підготовкою майбутніх психологів. С. В. Шевченко та Н. М. Фалько підкреслюють, що ефективність роботи психолога безпосередньо залежить від рівня розвитку його комунікативної компетентності [23]. А. В. Герман у своїй роботі зазначає, що комунікативні здібності студентів-психологів формуються у процесі навчання та практичної діяльності і мають поступовий характер розвитку [22].

Слід сказати, що всі розглянуті компоненти комунікативних вмінь не існують ізольовано один від одного. У реальному процесі спілкування вони проявляються одночасно, утворюючи єдину систему взаємодії. Наприклад, когнітивні знання впливають на вибір поведінкових стратегій, емоційний стан коригує сприйняття ситуації, а рефлексія дозволяє оцінити ефективність власних дій. Саме ця взаємопов'язаність і робить структуру комунікативних вмінь динамічною та такою, що постійно змінюється під впливом досвіду.

Таким чином, аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок, що структура комунікативних вмінь особистості є багатокомпонентною системою, яка включає когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий, перцептивний та рефлексивний компоненти. Всі ці елементи тісно взаємопов'язані та забезпечують ефективність міжособистісної взаємодії.

Отже, комунікативні вміння не є простою сукупністю окремих навичок, а становлять цілісну структуру, розвиток якої є необхідною умовою успішної соціальної та професійної діяльності особистості.

1.3 Комунікативна компетентність студентів-психологів як важлива складова їх майбутньої професійної діяльності

Комунікативна компетентність є однією з ключових складових професійної підготовки майбутніх психологів, оскільки їх діяльність безпосередньо пов'язана з постійною взаємодією з людьми. Психолог у своїй роботі виступає не лише як фахівець, що володіє теоретичними знаннями, але й як особистість, здатна встановлювати контакт, розуміти емоційний стан клієнта, будувати довірливі відносини та ефективно організовувати процес спілкування. Саме тому проблема формування комунікативної компетентності студентів-психологів є особливо актуальною в сучасній системі вищої освіти.

У науковій літературі комунікативна компетентність розглядається як інтегративне утворення, що включає систему знань, умінь, навичок і особистісних якостей, які забезпечують ефективне спілкування. Н. Б. Завіниченко підкреслює, що для майбутнього практичного психолога комунікативна компетентність є базовою професійною характеристикою, без якої неможлива ефективна консультативна та діагностична діяльність [9]. Таким чином, вона виступає не додатковою, а необхідною умовою професійної придатності фахівця. Його професійна діяльність буде мати специфічний характер, оскільки вона пов'язана з постійною роботою у системі «людина–людина». На відміну від багатьох інших спеціальностей, тут результат роботи значною мірою залежить не лише від теоретичних знань, а й від якості встановленого контакту з клієнтом. Саме тому комунікативна компетентність у практичній діяльності психолога виступає інструментом впливу та одночасно засобом отримання достовірної інформації про внутрішній стан особистості. У процесі консультації психолог має не просто слухати, а й утримувати увагу, правильно інтерпретувати висловлювання, помічати невербальні сигнали та створювати атмосферу психологічної безпеки. Усе це формує основу

професійного діалогу, без якого неможливо досягти ефективного результату психологічної допомоги [19; 14].

У структурі комунікативної компетентності студентів-психологів важливу роль відіграють не лише знання про процеси спілкування, але й практичні вміння їх реалізації. С. В. Шевченко та Н. М. Фалько підкреслюють, що комунікативна компетентність майбутніх психологів формується у процесі навчання і включає здатність ефективно взаємодіяти з різними категоріями людей, враховуючи їхні індивідуальні особливості [23]. Це особливо важливо, оскільки психолог працює з клієнтами, які перебувають у різних емоційних станах і потребують чутливого підходу.

Разом з тим важливо зазначити, що комунікативна компетентність студентів-психологів має багаторівневу структуру. Вона включає когнітивний компонент (знання про закономірності спілкування), операційний (уміння і навички взаємодії), емоційний (здатність до емпатії та емоційного реагування) і особистісний (цінності, установки, мотивація до спілкування). К. О. Малашевська підкреслює, що саме інтеграція цих компонентів забезпечує цілісність комунікативної компетентності майбутнього фахівця [16].

Особливу увагу також слід звернути на емоційний компонент, оскільки діяльність психолога передбачає постійний контакт із переживаннями інших людей. Д. Ю. Гнезділов зазначає, що емпатія є важливою складовою структури особистості, яка забезпечує розуміння емоційного стану іншої людини та сприяє формуванню довірливих стосунків [4]. У професійній діяльності психолога емпатія виступає не лише як особистісна якість, але й як професійно значуща компетенція.

Слід зауважити, що комунікативна компетентність майбутніх психологів формується у процесі професійної підготовки у закладах вищої освіти. І. Г. Максименко підкреслює, що розвиток комунікативних умінь студентів є важливою складовою навчального процесу, оскільки саме в період навчання

закладаються основи професійного спілкування [15]. У цьому контексті значну роль відіграють практичні заняття, тренінги, рольові ігри та виробнича практика.

Звертає на себе увагу той факт, що комунікативна компетентність майбутнього психолога тісно пов'язана з його професійною культурою. К. Галацин та А. Хом'як зазначають, що комунікативна культура фахівця включає систему цінностей, норм і моделей поведінки, які визначають якість його взаємодії з клієнтами та колегами [3]. Таким чином, комунікативна компетентність не обмежується лише технічними навичками спілкування, а включає також етичні та культурні аспекти професійної діяльності.

У сучасних умовах особливого важливим стає здатність психолога до ефективного слухання та розуміння клієнта. А. В. Герман підкреслює, що розвиток комунікативних здібностей студентів-психологів є необхідною умовою їх професійного становлення, оскільки саме через спілкування реалізується основна частина психологічної роботи [22]. Це стосується як індивідуального консультування, так і групової роботи.

Окрім цього, важливим аспектом є вміння психолога керувати процесом комунікації. Н. Ю. Бутенко зазначає, що комунікативні процеси у навчанні та професійній діяльності передбачають не лише передачу інформації, але й організацію взаємодії, регулювання поведінки учасників та створення сприятливої атмосфери спілкування [1]. У професійній діяльності психолога це проявляється у здатності структурувати консультацію, підтримувати контакт із клієнтом та спрямовувати розмову у конструктивне русло.

Також важливим компонентом комунікативної компетентності є також комунікативний самоконтроль. К. Терещенко підкреслює, що здатність контролювати власну поведінку у процесі спілкування сприяє збереженню психологічного здоров'я та підвищенню ефективності професійної взаємодії

[20]. Для психолога це має особливе значення, оскільки він часто стикається з емоційно складними ситуаціями.

Необхідно також зазначити, що формування комунікативної компетентності студентів-психологів пов'язане з розвитком їх рефлексивних здібностей. Здатність аналізувати власну комунікативну поведінку, оцінювати її ефективність та коригувати є важливою умовою професійного зростання. Л. Г. Кайдалова та Л. В. Пляка підкреслюють, що рефлексія дозволяє людині краще розуміти себе та інших у процесі спілкування [11].

У зв'язку з цим слід підкреслити, що комунікативна компетентність студентів-психологів формується поступово і потребує систематичної роботи. Єжижанська та Осадча зазначають, що процес її формування є складним і залежить від багатьох факторів, зокрема освітнього середовища, методів навчання та особистісної мотивації студентів [8].

У цілому, можна констатувати, що комунікативна компетентність студентів-психологів є важливою складовою їх майбутньої професійної діяльності. Вона забезпечує ефективну взаємодію з клієнтами, сприяє встановленню довірливих стосунків, підвищує якість психологічної допомоги та визначає рівень професійної майстерності фахівця. Бо досить часто в професійній практиці виникають складні комунікативні ситуації, пов'язані з емоційною напругою, конфліктами або опором з боку клієнта. У таких умовах важливою стає здатність спеціаліста зберігати внутрішню рівновагу, контролювати власні емоції та не переносити особисті переживання у професійний контекст. Також значну роль відіграє вміння працювати з конфліктними проявами, адже психолог часто виступає посередником у вирішенні внутрішніх або міжособистісних суперечностей. Розвинена комунікативна компетентність дозволяє не уникати таких ситуацій, а конструктивно їх опрацьовувати, зберігаючи професійну позицію та ефективність взаємодії.

При цьому слід зауважити, що розвиток комунікативної компетентності студентів-психологів є тривалим і поетапним процесом, який не завершується лише періодом навчання у закладі вищої освіти. Він продовжується у професійній діяльності, де відбувається постійне вдосконалення навичок взаємодії, накопичення досвіду та формування індивідуального стилю спілкування. Важливим є усвідомлення власних сильних і слабких сторін у комунікації, що дозволяє цілеспрямовано працювати над їх розвитком. У цьому контексті комунікативна компетентність постає як динамічна характеристика особистості, яка змінюється відповідно до професійного та особистісного зростання майбутнього психолога [17; 20].

Таким чином аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок, що комунікативна компетентність є інтегративним утворенням, яке включає знання, уміння, навички та особистісні якості і виступає необхідною умовою успішної діяльності майбутнього психолога.

Висновки до першого розділу

На основі аналізу наукових джерел можна констатувати, що проблема комунікації та комунікативних умінь особистості займає важливе місце у сучасній психологічній науці. Це зумовлено тим, що спілкування є основним механізмом соціальної взаємодії, через який людина встановлює контакти, передає інформацію, формує міжособистісні відносини та реалізує себе у професійній діяльності. Особливої значущості дана проблема набуває у контексті підготовки майбутніх психологів, для яких комунікація виступає провідним інструментом роботи.

У ході теоретичного аналізу встановлено, що в науковій літературі відсутнє єдине трактування понять «комунікація» та «спілкування», що свідчить про складність і багатогранність цих явищ. Дослідники по-різному розмежовують ці категорії, однак у більшості підходів комунікація

розглядається як процес обміну інформацією, тоді як спілкування включає також емоційний, поведінковий та соціально-психологічний компоненти взаємодії. У сучасному науковому дискурсі все більше утверджується думка про їх взаємозв'язок та взаємозалежність.

Слід зазначити, що комунікативні вміння особистості мають складну структуру і включають когнітивний, емоційний, поведінковий, перцептивний та рефлексивний компоненти. Така багатокomпонентність визначає цілісний характер комунікативної діяльності людини. Важливо підкреслити, що ефективність спілкування залежить не лише від знань про його особливості, але й від рівня розвитку емоційної чутливості, здатності до емпатії, уміння слухати співрозмовника та аналізувати власну поведінку у процесі взаємодії.

Окрім цього, встановлено, що формування комунікативних умінь відбувається поступово і тісно пов'язане з соціальним досвідом особистості. Навчання у закладах вищої освіти відіграє важливу роль у розвитку цих умінь, оскільки саме в цей період закладаються основи професійного спілкування. Зокрема, для студентів-психологів комунікативні вміння є базовою складовою їхньої майбутньої професійної діяльності.

Особливу увагу слід звернути на те, що комунікативна компетентність майбутніх психологів розглядається як інтегративне утворення, яке включає систему знань, умінь, навичок і особистісних якостей, необхідних для ефективної професійної взаємодії. Вона забезпечує здатність встановлювати контакт із клієнтом, підтримувати довірливі відносини, правильно інтерпретувати емоційні стани співрозмовника та адекватно реагувати на них.

Разом з тим аналіз наукових праць свідчить, що важливу роль у структурі комунікативної компетентності відіграють емпатія, рефлексія та емоційна саморегуляція. Саме ці якості дозволяють психологу ефективно взаємодіяти з клієнтами, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, та забезпечують професійну стійкість фахівця.

Можна зробити висновок, що комунікативні вміння та комунікативна компетентність студентів-психологів є ключовими чинниками їхньої майбутньої професійної успішності. Вони формуються в процесі навчання, професійної підготовки та практичної діяльності, а їх розвиток є необхідною умовою становлення компетентного та ефективного фахівця у сфері психології.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ- ПСИХОЛОГІВ

2.1. Організація та методи дослідження комунікативних умінь студентів-психологів

Після теоретичного аналізу проблеми комунікативних умінь студентів-психологів стало очевидним, що для повноцінного розкриття теми недостатньо лише узагальнення наукових підходів. У сучасній психологічній науці комунікативні вміння розглядаються як складне багатокomпонентне утворення, що забезпечує ефективність міжособистісної взаємодії та професійної діяльності фахівця. Як зазначає А. Зінорук, комунікативні вміння є інтегральною характеристикою особистості, що включає здатність до встановлення контакту, підтримання діалогу та адекватного реагування на поведінку співрозмовника [10]. У свою чергу, С. Г. Денисюк підкреслює, що комунікативні процеси є основою будь-якої соціальної взаємодії, а їх ефективність значною мірою залежить від рівня розвитку комунікативної компетентності особистості [6]. Таким чином особливого значення набуває емпіричне вивчення цих характеристик у студентів-психологів як майбутніх фахівців допомагаючих професій.

Метою емпіричного дослідження стало вивчення особливостей комунікативних умінь студентів-психологів, а також визначення рівня розвитку їх емпатійних здібностей, самоконтролю у спілкуванні та комунікативно-організаторських схильностей. Для досягнення поставленої мети було визначено необхідність використання комплексу психодіагностичних методик, які дозволяють розглянути комунікативні вміння як багатовимірне явище.

Емпіричне дослідження було проведене у квітні 2026 року в онлайн-форматі із використанням платформи Google Forms. Такий формат був обраний з урахуванням сучасних можливостей дистанційного збору даних, а також з метою забезпечення зручності для респондентів. Дослідники у галузі психології спілкування зазначають, що ефективність емпіричних досліджень значною мірою залежить від умов, у яких відбувається взаємодія з респондентом, зокрема від рівня його психологічного комфорту та відчуття безпеки під час опитування [11; 19]. Онлайн-формат дозволив мінімізувати вплив зовнішніх факторів, забезпечити анонімність відповідей та знизити ймовірність соціально бажаних реакцій.

Вибірку дослідження склали 15 студентів-психологів, які навчаються у закладах вищої освіти. Усі респонденти перебувають на етапі професійної підготовки, що є важливим періодом формування професійно значущих якостей майбутнього психолога. Як підкреслює К. О. Малашевська, комунікативна компетентність є ключовим компонентом професійного становлення фахівця, оскільки визначає ефективність його взаємодії у майбутній професійній діяльності [16]. Саме тому дослідження студентської вибірки дозволяє отримати уявлення про початковий рівень сформованості комунікативних умінь.

Організація дослідження передбачала три основні етапи. На першому, підготовчому етапі було здійснено аналіз наукової літератури з проблеми комунікативних умінь, уточнено мету та завдання дослідження, а також підібрано психодіагностичний інструментарій. У процесі підбору методик враховувалося положення про те, що ефективне дослідження комунікативної

сфери повинно включати як когнітивні, так і емоційні та поведінкові компоненти [19; 21]. На другому, емпіричному етапі відбувався безпосередній збір даних шляхом онлайн-опитування студентів-психологів. Третій, аналітичний етап передбачав обробку отриманих результатів, їх систематизацію та підготовку до подальшого аналізу.

Перед початком проходження тестування респондентам було запропоновано коротке вступне повідомлення, у якому зазначалася мета дослідження, підкреслювалася добровільність участі та гарантувалася конфіденційність отриманих даних. Також учасників було проінформовано, що у дослідженні відсутні правильні або неправильні відповіді, а важливим є лише щире відображення власних особистісних особливостей. Такий підхід відповідає загальним етичним принципам психологічних досліджень і сприяє підвищенню достовірності отриманих результатів.

У ході емпіричного дослідження було використано комплекс психодіагностичних методик, які дозволяють всебічно дослідити комунікативні уміння студентів-психологів. Першою методикою стала методика діагностики рівня емпатійних здібностей В. В. Бойка. Вибір цієї методики є обґрунтованим, оскільки емпатія виступає важливою складовою комунікативної компетентності майбутнього психолога. Як зазначає Д. Ю. Гнезділов, емпатія має складну внутрішню структуру та включає різні канали емоційного та когнітивного розуміння іншої людини [4]. Методика В. В. Бойка дозволяє оцінити шість основних компонентів емпатії, зокрема раціональний, емоційний та інтуїтивний канали, установки, що сприяють емпатії, проникаючу здатність та ідентифікацію. Кожен із цих показників оцінюється в межах від 0 до 6 балів, що дає можливість отримати детальну характеристику емпатійних здібностей респондентів.

Другою методикою дослідження стала методика діагностики самоконтролю у спілкуванні М. Снайдера. Її використання зумовлене необхідністю вивчення здатності особистості регулювати власну поведінку у

процесі міжособистісної взаємодії. Як зазначає К. Терещенко, комунікативний самоконтроль є важливим чинником психологічного благополуччя та ефективності спілкування, оскільки дозволяє людині адаптувати свою поведінку до соціального контексту [20]. Методика містить 10 тверджень, які оцінюють різні аспекти поведінки у спілкуванні, а за результатами підрахунку визначається рівень комунікативного самоконтролю: низький, середній або високий.

Третьою стала методика КОС-2 (Б. Федоришин), спрямована на діагностику комунікативних та організаторських схильностей. Її використання є особливо доцільним у контексті підготовки майбутніх психологів, оскільки, як підкреслює Н. Б. Завіниченко, розвиток комунікативної компетентності є важливою умовою професійного становлення практичного психолога [9]. Методика дозволяє виявити здатність до встановлення контактів, ініціативність у спілкуванні, уміння впливати на людей та організовувати взаємодію в групі.

Слід наголосити, що невеликий обсяг вибірки дозволяє здійснити більш глибокий якісний аналіз отриманих даних, однак водночас обмежує можливість їх широкої екстраполяції на всю популяцію студентів-психологів. Крім того, варто враховувати, що комунікативні уміння значною мірою залежать від ситуаційних факторів, емоційного стану респондентів у момент проходження тестування та їхнього попереднього досвіду міжособистісної взаємодії. У зв'язку з цим отримані результати доцільно розглядати як відображення актуального рівня розвитку комунікативної сфери на момент дослідження, а не як стабільну й незмінну характеристику особистості. Такий підхід є загальноприйнятим у психологічних дослідженнях і дозволяє більш коректно інтерпретувати емпіричні дані в межах поставлених завдань.

Таким чином, використаний комплекс психодіагностичних методик дозволяє розглядати комунікативні уміння студентів-психологів як багатоконентне утворення, що включає емпатійні здібності, рівень самоконтролю у спілкуванні та комунікативно-організаторські схильності.

Обраний діагностичний інструментарій дозволив розглянути комунікативні уміння не ізольовано, а як цілісну систему взаємопов'язаних характеристик. Такий підхід відповідає сучасним уявленням про структуру комунікативної компетентності, яка включає як внутрішні психологічні процеси, так і зовнішні поведінкові прояви. У цьому контексті важливим є поєднання методик, що оцінюють різні аспекти комунікації: емоційне реагування, здатність до саморегуляції та активність у встановленні соціальних контактів. Саме така комбінація дозволяє отримати більш об'єктивну картину комунікативного профілю студентів-психологів, оскільки виключає однобічність інтерпретації результатів та враховує різні рівні прояву комунікативної поведінки. Також подібний підхід дає змогу простежити можливі дисбаланси між емоційною та поведінковою складовими спілкування, що є важливим у контексті професійного становлення майбутніх спеціалістів. Отримані емпіричні дані створюють основу для подальшого аналізу результатів дослідження.

2.2. Аналіз результатів дослідження особливостей комунікативних умінь студентів-психологів

Після завершення емпіричного етапу дослідження було здійснено систематизацію та інтерпретацію отриманих результатів. Основна увага в цьому підрозділі зосереджується не стільки на формальному поданні кількісних даних, скільки на їх психологічному змісті та значенні для розуміння рівня сформованості комунікативних умінь студентів-психологів. Важливо зазначити, що комунікативні якості майбутнього психолога не можуть розглядатися ізольовано, оскільки вони тісно пов'язані з емпатією, саморегуляцією та здатністю до соціальної взаємодії [19].

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що комунікативна сфера студентів є відносно сформованою, однак неоднорідною за своїми показниками. Це означає, що в межах однієї групи спостерігаються різні рівні

розвитку емпатійних здібностей, комунікативного контролю та організаторських якостей, що є типовим для студентського віку та процесу професійного становлення [15].

Рисунок 2.1 Розподіл рівнів емпатії серед студентів (%)

Першим етапом аналізу стало дослідження емпатійних здібностей студентів. Узагальнені результати показали, що середній бал емпатії по групі становить 26 балів, що відповідає середньому рівню розвитку емпатичних здібностей. Це свідчить про те, що більшість студентів здатні до розуміння емоційних станів інших людей, однак рівень глибини цього розуміння є помірним.

Більшість респондентів (66,7%) демонструють здатність до співпереживання, яка поєднується з раціональним аналізом ситуації. Такий результат можна розглядати як відносно сприятливий, оскільки для майбутніх психологів важливо не лише емоційно включитися у стан іншої людини, але й зберігати певну професійну дистанцію. У науковій літературі підкреслюється, що надмірна емоційна залученість без раціонального контролю може призводити до емоційного виснаження та зниження ефективності професійної діяльності [19].

Аналіз окремих компонентів емпатії показав, що найбільш вираженими є «установки, що сприяють емпатії», а також «емоційний канал». Це означає, що студенти в цілому відкриті до взаємодії з іншими людьми, не демонструють вираженої соціальної дистанції та здатні емоційно реагувати на переживання співрозмовника. Водночас це також свідчить про певну емоційну включеність, яка може як сприяти встановленню контакту, так і ускладнювати професійну нейтральність у майбутній практиці.

Дещо менш вираженими виявилися інтуїтивний канал та ідентифікація. Це може свідчити про те, що студентам ще складно автоматично “зчитувати” емоційний стан іншої людини без додаткової вербалізації або пояснень. Подібні результати є типовими для етапу професійного навчання, коли емпатійні навички ще не перейшли у стабільно автоматизовану форму [4].

Слід зауважити, що розвиток емпатії у студентському віці значною мірою залежить не лише від навчального процесу, але й від особистого соціального досвіду. Чим більше студент залучений у різні форми міжособистісної взаємодії, тим швидше формуються навички точнішого розуміння емоцій інших людей. Водночас недостатній досвід складних комунікативних ситуацій може уповільнювати розвиток інтуїтивного розпізнавання емоцій. Саме тому у вибірці спостерігається нерівномірність між різними каналами емпатії, що відображає природний характер її формування у процесі навчання.

Високий рівень емпатії (20%) виявлений у невеликій частини респондентів. Такі студенти характеризуються підвищеною чутливістю до емоцій інших людей, схильністю до глибокого переживання чужих станів та високим рівнем емоційного включення у міжособистісну взаємодію. Водночас така чутливість у професійній діяльності психолога може потребувати додаткового розвитку навичок емоційної саморегуляції.

Низький рівень емпатії (13,3%) може бути пов'язаний із недостатнім досвідом глибокої міжособистісної взаємодії або більш раціональним стилем сприйняття соціальних ситуацій. Це не обов'язково є негативним показником,

однак у контексті майбутньої психологічної діяльності потребує цілеспрямованого розвитку емпатійної чутливості.

Рисунок 2.2 – Рівні комунікативного самоконтролю студентів (%)

Наступним напрямом аналізу стало дослідження рівня комунікативного самоконтролю. Отримані дані свідчать про переважання середнього рівня контролю у спілкуванні (53,4%). Це означає, що більшість студентів є достатньо гнучкими у взаємодії, можуть враховувати реакції співрозмовника, але водночас зберігають елемент природності та емоційної відкритості.

Такі результати є психологічно закономірними, оскільки оптимальним для ефективного спілкування вважається саме збалансований рівень самоконтролю. Як зазначається в наукових джерелах, надмірний контроль може призводити до неприродності поведінки, тоді як його недостатність - до імпульсивності та труднощів соціальної адаптації [11].

Високий рівень комунікативного контролю виявлено у 33,3% студентів. Ці респонденти демонструють виражену здатність до адаптації у різних соціальних ситуаціях, легко змінюють стиль поведінки залежно від контексту та добре усвідомлюють, яке враження справляють на оточуючих. У професійній діяльності психолога такі якості є особливо цінними, оскільки дозволяють ефективно встановлювати контакт із різними категоріями клієнтів [17].

Низький рівень самоконтролю виявлений у незначної частини вибірки. Для таких студентів характерна більш спонтанна поведінка, прямолінійність висловлювань та недостатня орієнтація на соціальні очікування. Водночас це може свідчити про щирість та автентичність у спілкуванні, що також має певну позитивну цінність у міжособистісній взаємодії.

Рисунок 2.3 – Порівняння рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей студентів

Окрему увагу було приділено аналізу комунікативних та організаторських здібностей. Отримані результати показали, що комунікативні здібності у більшості студентів знаходяться на рівні високого та середнього розвитку (разом 66,6%). Це означає, що студенти загалом легко вступають у контакт, виявляють ініціативу у спілкуванні та здатні підтримувати соціальну взаємодію. Такі результати можуть бути пов'язані з тим, що навчання на психологічних спеціальностях саме по собі передбачає постійну включеність у групову взаємодію, обговорення, тренінгові форми роботи та рефлексивні завдання. Це поступово формує у студентів більш вільне ставлення до процесу спілкування та знижує рівень комунікативної напруги у соціальних ситуаціях. Але варто враховувати, що високі комунікативні здібності ще не завжди означають

професійну зрілість, оскільки вони потребують поєднання з емпатією, рефлексією та самоконтролем.

Подібні результати узгоджуються з положеннями про те, що комунікативна компетентність є однією з ключових складових професійної підготовки психологів і формується поступово у процесі навчання та практики [23]. Також у дослідженнях підкреслюється, що розвиток комунікативних умінь безпосередньо впливає на ефективність майбутньої професійної діяльності [10].

Організаторські здібності мають дещо нижчі показники порівняно з комунікативними. Переважає середній рівень (40%), що свідчить про достатній, але ще не повністю сформований рівень навичок організації групової взаємодії, координації діяльності та прояву лідерських якостей. Низькі показники організаторських здібностей характерні для невеликої частини студентів, що є закономірним на етапі навчання.

У науковій літературі зазначається, що організаторські здібності формуються переважно у процесі практичної діяльності та соціального досвіду, тому їх поступовий розвиток є природним етапом професійного становлення [16].

Узагальнюючи отримані результати, можна зазначити, що для досліджуваної групи студентів-психологів характерним є відносно гармонійне поєднання емпатійності, комунікативної гнучкості та середнього рівня саморегуляції. Водночас окремі компоненти комунікативної сфери потребують подальшого розвитку, зокрема інтуїтивна складова емпатії та організаторські здібності.

Таким чином, емпіричне дослідження дозволило виявити загальні тенденції розвитку комунікативних умінь студентів-психологів, а також визначити їх сильні та слабкі сторони. Отримані результати підтверджують, що комунікативна компетентність є динамічною характеристикою, яка формується під впливом навчання, досвіду та професійного становлення особистості [2; 6].

Висновки до другого розділу

У другому розділі курсової роботи було організовано та проведено емпіричне дослідження особливостей комунікативних умінь студентів-психологів із використанням комплексу психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення емпатійних здібностей, рівня самоконтролю у спілкуванні та розвитку комунікативно-організаторських схильностей. Дослідження проводилося з урахуванням сучасних підходів до аналізу міжособистісної взаємодії та професійної підготовки майбутніх фахівців психологічного профілю.

Отримані результати свідчать, що у досліджуваній групі переважає середній рівень розвитку основних компонентів комунікативних умінь, що є типовим для студентів на етапі професійного становлення. Це дає підстави вважати, що студенти вже володіють базовими навичками міжособистісної взаємодії, такими як уміння встановлювати контакт, підтримувати діалог та адекватно реагувати на співрозмовника, однак їх сформованість ще не є достатньо стійкою та гнучкою для повноцінного й ефективного професійного використання в умовах реальної психологічної практики.

Встановлено, що емпатійні здібності та самоконтроль у спілкуванні загалом знаходяться на відносно збалансованому рівні. Це проявляється у здатності студентів розуміти емоційні стани інших людей, співпереживати їм, а також одночасно регулювати власні емоційні реакції та поведінку в процесі взаємодії. Подібне поєднання є важливою передумовою для формування професійної комунікативної компетентності майбутніх психологів, оскільки забезпечує ефективність консультативної та корекційної роботи.

Разом із тим результати засвідчили певну нерівномірність у розвитку окремих складових комунікативних умінь. Зокрема, організаторські здібності виявилися розвиненіми слабше порівняно з комунікативними, що може пояснюватися недостатністю практичного досвіду організації взаємодії у групових ситуаціях, обмеженими можливостями для реалізації лідерських функцій, а також недостатнім рівнем сформованості навичок планування та координації спільної діяльності.

Крім того, варто зазначити, що в окремих студентів спостерігаються індивідуальні відмінності у рівнях розвитку досліджуваних показників, що вказує на необхідність диференційованого підходу до їх професійної підготовки. Це передбачає врахування особистісних особливостей, мотиваційної сфери та попереднього досвіду комунікативної діяльності кожного студента.

Таким чином, можна зробити висновок, що комунікативні уміння студентів-психологів перебувають на етапі активного формування, характеризуються відносною збалансованістю основних компонентів, але потребують подальшого розвитку. Їх удосконалення можливе за умови цілеспрямованого впровадження практико-орієнтованих методів навчання, тренінгових програм розвитку комунікативної компетентності та систематичного залучення студентів до активної міжособистісної взаємодії у процесі професійної підготовки.

ВИСНОВОК

У курсовій роботі здійснено ґрунтовне теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження особливостей комунікативних умінь студентів-

психологів як важливої складової їхньої майбутньої професійної діяльності. Увагу було зосереджено на визначенні сутності комунікативних умінь, їх структурних компонентів та ролі у процесі професійного становлення майбутніх фахівців психологічного профілю.

Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив встановити, що комунікативні уміння є складним і багатокомпонентним психологічним утворенням, яке охоплює здатність до ефективної взаємодії з іншими людьми, уміння встановлювати та підтримувати контакт, розуміти емоційний стан співрозмовника, адекватно інтерпретувати вербальні та невербальні сигнали, регулювати власну поведінку у процесі спілкування та гнучко адаптувати її до конкретних умов комунікативної ситуації. У структурі професійної діяльності психолога ці уміння займають ключове місце, оскільки саме через спілкування реалізується переважна частина його професійних функцій, зокрема консультативна, діагностична та корекційна.

У науковій літературі підкреслюється, що комунікативна компетентність майбутнього фахівця формується поступово та є результатом взаємодії теоретичної підготовки і практичного досвіду міжособистісної взаємодії. Встановлено, що особливого значення набувають такі її компоненти, як емпатійність, комунікативна гнучкість, самоконтроль у спілкуванні, рефлексивність та здатність до організації міжособистісної взаємодії. Саме ці складові визначають ефективність професійного спілкування психолога, рівень його професійної зрілості та готовності до вирішення складних практичних завдань у сфері роботи з людьми.

Емпіричне дослідження, проведене серед студентів-психологів, дозволило виявити загальні тенденції розвитку їхніх комунікативних умінь та окреслити

рівень сформованості основних компонентів комунікативної компетентності. У цілому встановлено, що для більшості респондентів характерним є середній рівень розвитку емпатійних здібностей, достатньо сформований рівень самоконтролю у спілкуванні та середній рівень комунікативно-організаторських умінь. Це свідчить про наявність базового рівня професійно важливих якостей, необхідних для подальшого навчання, саморозвитку та здійснення первинної практичної діяльності.

Разом із тим результати дослідження засвідчили певну нерівномірність розвитку окремих компонентів комунікативної компетентності. Найбільш вираженими виявилися емпатійні якості та здатність до саморегуляції у процесі спілкування, що є позитивною передумовою для формування ефективної професійної взаємодії з клієнтами. Водночас організаторські здібності потребують додаткового розвитку, оскільки саме вони забезпечують ефективність діяльності в групових формах роботи, управління комунікативними процесами та координацію взаємодії у складних професійних ситуаціях.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що процес формування комунікативних умінь студентів-психологів є динамічним, поетапним і залежить від комплексу взаємопов'язаних чинників. Серед них важливу роль відіграють індивідуально-психологічні особливості студентів, рівень їх мотивації до професійного розвитку, умови освітнього середовища, а також обсяг і якість практичної підготовки. Не менш значущими є можливості застосування комунікативних навичок у реальних або змодельованих професійних ситуаціях, що сприяє їх закріпленню та подальшому вдосконаленню.

Отже, комунікативні уміння студентів-психологів перебувають на етапі активного формування, характеризуються наявністю базового рівня розвитку та водночас потребують подальшого цілеспрямованого вдосконалення. Їх розвиток доцільно здійснювати в межах освітнього процесу шляхом впровадження тренінгових форм навчання, організації практичних занять, використання інтерактивних методів та моделювання професійно значущих ситуацій спілкування, що сприятиме підвищенню рівня професійної компетентності майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні : підручник. К.: КНЕУ, 2004. 383 с.
2. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти*. 2001. № 3. С. 13–16.
3. Галацин К., Хом'як А. Комунікативна культура майбутнього фахівця: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 132 с.
4. Гнезділов Д. Ю. Особливості внутрішньої структури емпатії. *Наука і освіта*. 2013. №1-2. С. 22-26.
5. Гоменюк З.М. Розвиток комунікативних вмінь як умова успішної професійної діяльності сучасних менеджерів. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/10_.pdf
6. Денисюк С. Г. Комунікологія: навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2017. 102 с.
7. Етика ділового спілкування: Курс лекцій / Т.К. Чмут, Г.Л. Чайка, М.П. Лукашевич, І.Б. Осечинська. К.: МАУП, 1999. 208 с.
8. Єжижанська, Т. С., & Осадча, М. П. Проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Наукові записки. Серія "Культура і соціальні комунікації"*. 2012. № 3. С.23-31.
9. Завіниченко Н.Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. К., 2003. 229 с.
10. Зінорук А. Сутність поняття «комунікативні уміння». *Молодь і ринок*. 2022. №3-4 (201-202). С.196-201.
11. Кайдалова Л.Г., Пляка Л.В. Психологія спілкування : навчальний посібник. Х. : НФаУ, 2011. 132 с.

12. Калаур С. М., Фалинська З. Соціальна конфліктологія: Навч. посібник. Тернопіль: Астон, 2010. 360 с.
13. Каменєва Т.В. Комунікативні вміння як складова професійного мовлення психолога. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць. 2019. Вип. 15. С. 221–228.
14. Каменчук А. Психологія спілкування з клієнтом. 2022. URL: <https://easyweek.com.ua/psihologiya-spilkuvannya-z-kliiyentami.html>
15. Максименко І. Г. Формування комунікативної компетентності студентів технічного університету. *Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології*: збірн. наук. праць [За заг. ред Н. Г. Ничкало]. Харків : НТУ “ХПІ”, 2007. С. 413-416.
16. Малашевська К. О. Сутнісно-функціональний аналіз комунікативної компетентності особистості майбутнього фахівця. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. № 23. С.85-88.
17. Писаревський І.М., Александрова С. А. Професійно-комунікативна компетентність (в туризмі) : підручник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 175 с
18. Прищак М. Д. Комунікація, спілкування, комунікативність: категоріальний аналіз. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2010. № 2. С. 5–8.
19. Психологія спілкування : навч. посіб. / [Л. О. Савенкова, В. В. Сгадова, Л. Л. Борисенко та ін.] ; за заг. ред. Л. О. Савенкової. К. : КНЕУ, 2015. 309, [3] с.
20. Терещенко К. Комунікативний самоконтроль як чинник забезпечення психологічного здоров'я освітнього персоналу. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2022. № 2. (26). С. 115-120.

21. Ярощук І. Д. До питання про визначення понять «спілкування», «комунікація» та їхнє співвідношення. *Актуальні проблеми соціальних комунікацій*. 2012. № 1. С. 49–53.

22. Герман А. В. Психологічні особливості розвитку комунікативних здібностей у студентів-психологів: кваліфікаційна дипломна робота бакалавра : 053 Психологія; Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький, 2023. 71 с.

23. Шевченко С.В., Фалько Н.М. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів. *Габітус*. 2020. Вип. 18. Т. 2. С. 143-148.

Додаток А

Фрагменти Google-форми, використаної для проведення емпіричного дослідження.

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ ЕМПАТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Позначте варіант відповіді, який найбільше відповідає вашій думці:

opnrk0@gmail.com [Сменить аккаунт](#)

Не будет видно получателю

1. У мене є звичка уважно вивчати особи та поведінку людей, щоб зрозуміти їх характер, схильності, здібності.

Так
 Ні

2. Якщо оточуючі виявляють ознаки нервозності, я зазвичай залишаюся спокійним.

Так
 Ні

3. Я більше вірю аргументам свого розуму, ніж інтуїції

Так
 Ні

4. Я вважаю цілком доречним для себе цікавитися домашніми проблемами товаришів по службі

Так
 Ні

5. Я можу легко увійти в довіру до людини, якщо потрібно

Так
 Ні

Рис. А.1 – Фрагмент опитувальника № 1

Методика “кос-2”. Діагностика комунікативних і організаторських здібностей

Перед вами 40 запитань, на кожне з яких треба дати відповідь «так» або «ні». Час виконання методики – 10–15 хвилин.

opnlrk0@gmail.com [Сменить аккаунт](#)

 Не будет видно получателю

1. Чи є у Вас потяг до спілкування і знайомства з різними людьми?

Так

Ні

2. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?

Так

Ні

3. Чи довго турбує Вас почуття образи на своїх товаришів?

Так

Ні

4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації, що склалася?

Так

Ні

5. Чи багато у Вас друзів, з якими постійно спілкуєтеся?

Так

Ні

Рис. А.2– Фрагмент опитувальника № 2

Тест «Оцінка самоконтролю в спілкуванні»

За допомогою цього тесту ви можете визначити свій рівень контролю при спілкуванні з іншими людьми. Уважно прочитайте десять пропозицій, які описують реакції на деякі ситуації.

Кожну з них оцініть як вірну або невірну для себе. Вірну - позначте буквою В, а невірну - буквою Н.

opnlrk0@gmail.com [Сменить аккаунт](#)

 Не будет видно получателю

1. Мені здається важким мистецтво наслідувати звичкам інших людей

В

Н

2. Я б, мабуть, міг поваляти дурня, щоб привернути увагу або потішити оточуючих.

В

Н

3. Мене міг би вийти непоганий актор.

В

Н

4. Іншим людям іноді здається, що я переживаю щось більш глибоко, ніж це є насправді.

В

Н

5. У компанії я рідко опиняюся в центрі уваги.

В

Н

Рис. А.3 – Фрагмент опитувальника № 3

Додаток Б

Номер учасника	Раціональний канал	Емоційний канал	Інтуїтивний канал	Установки	Проникаюча здатність	Ідентифікація	Загальний бал	Рівень емпатії
1	5	6	4	6	5	5	31	Високий
2	4	5	5	6	4	4	28	Середній
3	3	4	4	5	3	4	23	Середній
4	5	5	6	5	5	4	30	Високий
5	4	4	3	5	4	5	25	Середній
6	2	3	2	4	3	2	16	Низький
7	4	5	4	6	4	4	27	Середній
8	5	6	5	6	5	5	32	Високий
9	4	4	4	5	4	4	25	Середній
10	3	5	4	6	4	3	25	Середній
11	4	4	5	5	3	4	25	Середній
12	2	5	2	3	2	3	15	Низький
13	4		4	6	5	5	29	Середній
14	4		4	5	4	4	25	Середній
15	5		4	6	5	5	30	Високий
Середній бал							26	

Таблиця Б.1 – Таблиця результатів методики діагностики рівня емпатичних здібностей

Рівень розвитку	Комунікативні здібності (осіб)	Організаторські здібності (осіб)
Дуже високий	3	0
Високий	5	0
Середній	5	0
Нижче середнього	2	0
Низький	0	0

Таблиця Б.2 - Таблиця результатів методики «КОС-2». Діагностика комунікативних і організаторських здібностей

Тест «Оцінка самоконтролю в спілкуванні» (М. Снайдер)		
Рівень комунікативного самоконтролю	Кількість балів	Кількість осіб
Високий	7–10	5
Середній	4–6	8
Низький	0–3	2

Таблиця Б.3 - Таблиця результатів тесту «оцінка самоконтролю в спілкуванні»